

«Пасторальний» Собор.

Розширене бачення нових горизонтів практичної діяльності Церкви.

Доповідач о. др. Андрій Олійник, ЧНІ

Другий Ватиканський Собор – це унікальний консилиум католицької Церкви ХХ століття, який у співставленні з іншими соборовими зібраннями усїєї Церкви в історії християнського Заходу вирізняється своєю неповторністю. Неординарність цього вселенського зібрання на тлі попередніх соборів полягає найперше у тому, що на даному Соборі не проголошується жодної нової догми, що раніше вважалося обов'язковим підтвердженням результативності дії Св. Духа у непомильних догматичних дефініціях церковного магістеріуму. Крім цього, увсіх документах II Ватикануму зовсім відсутній авторитативний тон, який тією чи іншою мірою завжди був притаманний попереднім вселенським соборам, адже ті переважно скликалися у складних для Церкви умовах з метою «рафінації» істинного вчення Церкви з подалого доктринального плюралізму. Нестандартність останнього Собору стосується також офіційних документів, що постали внаслідок його діяльності: не є вони легкозрозумілими директивами чи інструкціями, призначеними для якнайшвидшої реалізації у церковних структурах, а радше дороговказами для майбутнього стратегічного і ефективного діяння Церкви. Тому й не дивно, що богослови вже півстоліття нерідко перебувають у герменевтичному різноманітті щодо спрямованості Собору: консерватори хочуть бачити у ньому накреслену безперервну лінію традиційності та необхідність повернення *ad fontes*, яке цілеспрямовано відноситиме стратегію Церкви до початків зародження християнства. Натомість прогресивно налаштовані богословські кола – однозначну відірваність від узвичаєння та реалізацію *aggiornamento* – негайного пристосування Церкви до сучасності та відкритість на нові (часто навіть ліберальні) погляди та перспективи.

Тому зовсім не дивує факт, що дискусія щодо специфіки спрямування Другого Ватиканського Собору не вщухає й по нині. Папа Бенедикт XVI у своїй промові до Римської Курії з грудня 2005 р., роздумуючи над сучасною рецепцією II Ватикануму сказав, що «у багатьох комірках Церкви реалізувалася вона [рецепція] з великими труднощами». Однак через це, що Собор і надалі залишається не до кінця освоєним «островом» для багатьох дослідників сучасності, мабуть, і проявляється багатство, глибина та особливість його офіційного вчення.

Проте, якщо до сьогодні точаться дискусії щодо того: можна Собор назвати доктринальним чи ні¹, то у богословському світі сумніву ніколи не піддавалося ствердження, що II Ватиканум був у першу чергу пасторальним, незважаючи на те, його документи зовсім не пропонують чітку організаційну модель пасторального богослов'я. Собор не ставив собі за завдання створити нову концепцію пасторального богослов'я, натомість зажадав здійснити віднову усїєї Церкви через реалізацію сучасних пасторальних ініціатив. Тому нове та сучасне богословське переосмислення самого таїнства Церкви, а також її місії у світі завдяки Собору відкривають нове та розширене бачення пасторального богослов'я як дисципліни, що зможе допомогти легше зрозуміти, засвоїти, полюбити та втілити на практиці християнське віровчення. Отож, завдяки оновленому баченню пасторальної активності Церкви у трьох моментах, на які звернув увагу Собор, запропонувавши при цьому своє нове богословське переосмислення, душпастирська діяльність Церкви пережила «ренесанс» та розширила практичні горизонти своєї діяльності.

¹R. Dudała, *Postconcilium. Pastoralny i/lubdoktrynalny*, „Więź” 2-3 (640) 2012, сс. 116-120.

1. Відкритість на світ та євангелізація.

Другий Ватиканський Собор започаткував відвертий та приязний діалог католицького християнства зі сучасним світом. Завдяки соборовим напрацюванням відбулась зміна погляду Церкви на людський соціум, що відтепер почав побутувати у церковній рефлексії не як явище вороже, підозріле та конфронтуюче з християнським світосприйняттям, але ділянка, яка вартує церковного уваги, пошани і позитивної акцептації. Церква наново усвідомила, що вона як сформована спільнота вірних та її пасторальне служіння не є самоціллю. І справді, ця Божа інституція не покликана існувати сама для себе, реалізуючи власні інтереси у світі, але заради задля успішного виконання завдання, яке доручив їй Христос на землі. Собор стверджує: «Діло Христового відкуплення, маючи на увазі само в собі спасіння людей, охоплює також оновлення цілого дочасного ладу. Тому місія Церкви полягає не тільки в тому, щоб Христове послання і його благодать принести людям, але також просякнути і вдосконалити євангельським духом устрій речей дочасних»². Завдяки наново переосмисленій самоідентифікації Церква перестає бачити свою душпастирську діяльність як постійне намагання «переформатовувати» світ, через що її місіонерські зусилля перестають бути спрямованими виключно у сторону конвертизму. На зміну, натомість, приходять очевидні намагання і активні спроби побачити у світі «сліди» люблячого Бога-Творця. Аналітичне вивчення документів Собору наштовхує на думку, що це Господь посіяв у всіх добрих починаннях людини, у тому числі у швидкому темпі розвитку науково-технічного прогресу або жв інформатизаційному розмаху ХХ століття, стремління людського суспільства до відкуплення. Саме завдяки ПВатиканумудовголітній антагонізм та суперництво між секулярним суспільством та церковним середовищем починають вщухати, а на його місце приходять інтенсивна співпраця та повноправний діалог.

Соборові документи містять імплікації про те, що інструментом, який допомагає Церкві відкритись на світ, безпосередньо спричиняючи та пришвидшуючи процес його спасіння, є євангелізація. Сам процес поширення благовісті полягає в усвідомленні того, що Церква пропонує світові щось цінне та важливе від Бога – Євангеліє, центром якої є Христос та його спасенна місія, виконана у стосунку до людства. Через призму євангелізаційної діяльності сам процес взаємодії Церкви зі світом та відкритості на земні цінності означає, що, приносячи Добру Звістку, християни використовують всі важливі середники, які пропонує сучасні комунікаційні технології. Окрім активної присутності у світі мас-медіа, Церква не виключає навіть, для прикладу, організування спектакулярних вуличних флеш-мобів, вивішування біг-бордів з християнським змістом, наповнення різноманітних жанрів музики релігійними мотивами, участь у культурно-мистецьких заходах тощо. У самій методології євангелізаційного процесу Собор закликає уникати моралізаторського тону. Натомість пропонує komponувати головний керигматичний заклик у формі запрошення до особистого навернення окремої людини, як також до корінної зміни суспільного ладу на земній кулі.

2. Загальне священство всіх вірних.

Передсоборова концепція пасторального богослов'я, на взір усієї еклезіології католицької Церкви, функціонувала згідно пірамідальної структури – священник був активним надавцем душпастирських послуг, а вірні пасивними *ресісієнтами* його пасторальних зусиль. Така модель душпастирської взаємодії на парафії існувала навіть до II пол. ХХ ст., незважаючи на факт діяльності у передсоборовий період численних мирянських організацій, що мали свої духовні і апостольські цілі, а також володіли частково незалежним статусом від ієрархічних структур Церкви. Однак на парафії вся пасторальна активність духовних осіб була скерована виключно *adintra* – для добра парафії і приналежних до неї парафіян.

² Декрет про апостолят мирян „*Apostolicam Actuositatem*” розд. 2, п. 5 (за репринтним збірником: Документи Другого Ватиканського Собору. Конституції, декрети, декларації, «Свічадо», Львів 1996).

Натомість діяльність *adextra* зводилась до зусиль привертати «чужих» до парафіяльної спільноти. У цій ситуації образно можна представити духовного пастиря, який намагається посохом зібрати несвідомих овець в одну кошару, адже лише вона гарантує їм спокій та безпеку.

Реформуючи панівне у свідомості тодішньої Церкви явище парафіяльного ексклюзивізму, Собор на біблійній основі проголошує принцип загального (царського) священства мирян. Участь у цьому священстві всіх охрещених в Христове ім'язачатковує помазання Св. Духом і саме завдяки Йому з'являється однаково інтенсивна участь кожного без винятку християнина у житті Церкви – Містичного Тіла Христа: «*Господь наш Ісус, "якого Отець освятив в світ послав" (Ів 10, 36), вчинив своє Таїнственне Тіло учасником помазання, яким і сам був Духом помазаний: бо в ньому всі вірні стають святим і царським священством, через Ісуса Христа приносять Богові духовні жертвита звіщають силу Того, хто покликав їх з темряви в своє дивне світло. Тож немає жодного члена, який не мав би спільноти в посланництві цілого Тіла, бо кожний повинен освятити Христа в своєму серці та духом пророчим давати свідчення про Ісуса*³.

Не дивно, що передсоборова концепція пасторального богослов'я концентрувалась виключно на житті і служінні парафіяльного священника. Тому основними джерелами душпастирства для пресвітера були:

- * Офіційне вчення Церкви, яке покликалось на Біблію;
- * Катехизм і посібники для катехуменів;
- * Обряди уділення св. Таїнств і богослужбові рубрики;
- * Канонічне право;
- * Підручники морального богослов'я;
- * Практичні підручники і рекомендації для ведення парафіяльної адміністрації.

Згідно такого бачення метою пасторального богослов'я було вмiло втілити і застосувати на парафії вказівки, які містились у цих книгах. Адже вищезгадана схема чітко структуризувала і повністю детермінувала душпастирство, відкриваючи при цьому слабкі можливості для священника застосовувати на практиці нові педагогічні чи психологічні відкриття. Така модель визначає перебільшену роль священника у пасторальній стратегії, а також передбачає суворі вимоги для субординації парафіян та обов'язковість прояву ними послууху своєму душпастирю. Крім цього, дана концепція призводить до ізоляції церковних кіл від ширшого суспільного життя, а навіть окремої парафії від інших подібного роду одиниць.

Заслугою II Ватикануму, який чітко окреслив окремішню, а водночас комплементарну роль мирян в практичній стратегії Церкви, пасторальне служіння набрало нового вигляду та змобілізувало самих мирян до активної участі у душпастирстві. Водночас пасторальна опіка зі сторони ієрархічних служителів набрала більш чіткого окреслення як кiснiшого виміру. Догматична конституція *Lumen Gentium* проводить розрізнення між царським священством вірних і службовим (ієрархічним) священством, стверджуючи, що вони різняться між собою по своїй суті, а не по ступеню. Тому кожне з них є особливим та незамінним способом участі у загальному священстві Христа (п. 10).

Варто сказати, що наслідком Соборового оновлення пасторальної теорії та практики було не тільки надання більшої ваги для душпастирського служіння, але й переорієнтація усієї священничої формації, яка відтепер мала б служити для поступового досягнення пасторальних цілей: вводилися курси та душпастирська практика у семінаріях, клався більший акцент на реалізацію духовності на практиці та спільне літургійне життя тощо.

³ Декрет про служіння і життя пресвітерів „*Presbyterorum ordinis*” розд. 1, п. 2 (за репринтним збірником: Документи Другого Ватиканського Собору. Конституції, декрети, декларації, «Свічадо», Львів 1996).

3. Пасторально-богословська рефлексія.

Другий Ватиканський Собор можна з певністю назвати пасторальним не тільки через те, що зініціював рівноправний та взаємодоповнюючий діалог зі світом і запропонував євангелізацію як практичний ключ до створення цієї співпраці, або тому, що «деклерикалізував» саме пасторальне служіння, перенісши акцент з вузького служіння ієрархічних представників Церкви на еклезіальну спільноту, включивши у першу чергу групу мирян. Ці дві новлені та переосмислені Собором пасторальні ініціативи спричинилися до постановня третього новаторського елемента, яким збагатилось післясоборове богослов'я – пасторально-богословської рефлексії.

Суть пасторально-богословської рефлексії становить життєвий досвід людини. Саме ця життєва школа людини стає точкою відліку і предметом рефлексії для душпастирства, а згодом інтерпретується у світлі віри. Важливо при цьому зауважити, що життєвий досвід є власністю самої особи і походить з усвідомлення прагнень та стремлінь людини в певній ситуації особистого життя. Знаходячись часто у таких обставинах, кожен його суб'єкт прагне якнайповніше реалізувати свій буттєвий потенціал, відкриваючи сенс, завдання та виклики у житті. Тому християнин, будучи вразливим на Божу присутність у світі, прагне створити спільну площину власного досвіду, враховуючи при цьому реальність Божого Об'явлення. Саме цю сферу пасторально-богословська рефлексія намагається унаочнити та зінтерпретувати, маючи за мету створити вказівки для практичної діяльності Церкви. Тому Собор ставить пасторальному богослов'ю завдання постійно творити богословську рефлексію над спасенною діяльністю Церкви у контексті сучасності, беручи за істотний елемент людський досвід. Цевміння пошуку істини у світі є одним з «знаків часу», що вміщає у собі моральний, суспільний, естетичний і науковий досвід. У сукупності він розкриває суть людини та її життя у світі, беручи під увагу віру в активність Бога та очевидність Його Об'явлення. З часом апостольська адгортація Івана Павла II *Pastores dabo vobis* здефініює саме пасторальне богослов'я, інтерпретуючи Соборову Конституцію *Lumen gentium* (п. 48), як «наукову рефлексію про щоденний зріст Церкви силою Св. Духа в історичному контексті» (п. 54). Отож пасторальна рефлексія займається євангелійним розпізнаванням суспільно-культурної і церковної ситуації, де здійснюється душпастирська діяльність.

Тому пасторально-богословською рефлексією можна назвати співіснування (кореляція) богословських джерел з конкретною ситуацією у житті світу і Церкви. Результатом цієї співпраці є відповідна дія зі сторони душпастирства – праксис. Рефлексія починає своє існування завдяки уважному та спостережливому аналізу «знаків часу», яким займається кайрологія – наука, яка з'явилась у пасторальному богослов'ї завдяки зусиллям II Ватикануму.

Отож, специфіка пасторально-богословської рефлексії, випрацювана Собором характеризується наступним:

* рефлексія є процесом індуктивним. У першу чергу зосереджується на специфіці ситуації, а не на загальних формулюваннях або гіпотетичних твердженнях. Це значить, що досвід пасторального служіння йде попереду.

* рефлексія відбувається у спільноті для того, щоб вдосконалити і поглибити досвід того, хто її чинить. Її виконання не обмежується лише до представників ієрархії. Тим не менше, духовна особа і надалі часто залишається основним ініціатором та творцем богословської рефлексії.

* рефлексія включає активну взаємодію не тільки з іншими галузями богослов'я, але комплексну співпрацю з психологією, педагогікою, соціологією тощо.

Підсумовуючи, можна ствердити що відповідно до основних згаданих напрямів віднови пасторального богослов'я, які накреслив Другий Ватиканський Собор (євангелізаційна відкритість на світ, царське священство вірних та пасторально-богословська рефлексія) впливають три принципи душпастирської дії, які є дуже актуальними для сьогоденного душпастирства:

1. Діалог. Немає душпастирства без зустрічі людини з людиною. Згідно II Ватикану діалог є пасторальним імперативом і основним моделем комунікації в рамках церковного праксису, в якому беруть участь як душпастирі, так само і миряни. Зразком для діалогу є життя Пресвятої Тройці. На практиці діалог реалізується у готовності до взаємного збагачення досвідом один одного – духовенства і мирян. Крім цього, для Церкви діалог теж означає збереження власної ідентичності у контакті зі світом, краще усвідомлення небезпек, дилем і плекання свідомості власного закорінення у Христі.

2. Субсидіарність. Це суспільно-етичний принцип, який гласить вищість особи над суспільством і стверджує, що ніяка інституційна одиниця не може стати самоціллю, ігноруючи при цьому особу. Тому кожна суспільна дія має відзначатися субсидіарним спрямуванням, тобто служити з ціллю розвитку та підтримки людини. Субсидіарність також зобов'язує Церкву, яка є спільнотою або суспільною одиницею і у цьому випадку вона проявляється у наголосі на ціннісне значення кожної людини, важливість її ідентичності, спрямовування на відкривання харизм, солідарності, власної гідності. Субсидіарність стосується теж співпраці духовних і мирян у справі євангелізації з однієї сторони без зайвої клерикалізації, а з іншої – без змішування функцій різного по суті священства.

3. Реалізм. Це контакт з очевидністю, замість створювання власного світу, взятого з книг або фільмів. Душпастирство не може «творитись» за чіткою схемою: *дізнався-навчився-виконав*, а полягає найперше на *контемпляції людини і світу*. Слід спершу дізнатись потреби, прагнення і проблеми людей, увійти з ними в безпосередній контакт. Такий підхід чинить душпастиря реалістом і допомагає краще зрозуміти стратегію дії Бога у відношенні до людини. Крім цього, реалізм полягає на автентичності душпастиря, що проявляється у щирому зацікавленні іншою людиною, виявляючи їй при цьому доброзичливість, солідарність та підтримку.